

ERKEN TİCARET TEORİLERİ

Uluslararası ticaret ilk kez bilimsel bir şekilde **Adam SMITH** tarafından yazılan **Ulusların Zenginliği** kitabında incelenmiştir. Dolayısıyla A.Smith iktisat biliminin ve uluslararası iktisat biliminin kurucusu sayılır.

A. ULUSLARARASI İKTİSAT İLE İLGİLİ DÜŞÜNCE AKIMLARI

1. MERKANTİLİZM

Merkantalizm 16. ve 18. yüzyıllar arasında dünyada kabul görmüş olan ekonomik ve sosyal doktrindir. Klasik iktisat ekolünden önce ortaya çıkmıştır. Merkantilizmin temel özellikleri şunlardır;

- Altın ve değerli madenler servetin kaynağıdır. Bu nedenle bir ülkenin hazinesindeki değerli maden stoğu, o ülkenin ekonomik ve siyasi gücünü gösterir.
- Dış ticaret politikasının temel amacı hazinenin altın stokunu arttırmaktır. Bu nedenle ödemeler dengesi fazlası sağlamak gereklidir.
- Sayılan temel amaçları sağlamak üzere yoğun devlet müdahaleciliğini esas alır. Dolayısıyla ihracatın artırılması, mamul mal ithalinin ise sıkı biçimde kısıtlanmasını ön görürler. Ancak hammadde ithali için bir kısıtlama olmamalıdır. Bu hammaddeler işlenerek tekrar yurtdışına satılmalıdır.
- Dünya serveti merkantilistlere göre sabittir. Bu nedenle ticarete bir tarafın sağladığı kazanç diğer tarafın uğradığı kayıp pahasına gerçekleşir. Aynı anda iki tarafın da kazanması mümkün değildir.

2. FİZYOKRATLAR

Fizyokratlar, XVIII.yy.da yaşamış bir grup Fransız yazardır. *Quesnay, Mirabeau, Mercier de la Rivieue, La Trosne, Dupont de Nemours* bunlardan birkaçıdır. Fizyokrat düşünceye göre, gerçek zenginlik sadece topraktan elde edilir. Fizyokratlar "*doğal düzene*" inanmışlardır. Onlara göre, **iç ve dış ticaret serbest olmalı, uluslararası ticarete korumacıktan kaçınılmalıdır**. Bu yüzden Fransa'da tahıl ihracatının yasaklanıp, ithalatın serbest olmasına karşı çıkmışlardır.

3. KLASİK İKTİSAT EKOLÜ (LİBERALİZM)

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dış ticarete A.Smith'in görüşleri doğrultusunda liberalizmin yani klasik iktisadın etkisi olmuştur. Klasik ekolün temel görüşleri şöyledir;

- Bütün bireyler ekonomik çıkarlarına göre hareket ederler ve alınan kararlarda rasyonel davranırlar. Yani kişiler **homoeconomicus** tür.
- Devlet müdahaleciliğine karşıdırlar. Bireylerin kişisel girişim hakkı sınırlanmamalıdır. Çünkü bireyler tek tek kendilerine, ve dolayısıyla topluma hizmet ederler. (**birakınız geçsinler yaklaşımı**)
- Ekonomik hayatı düzene sokan bir **görünmez el** vardır. Bu görünmez el fiyat mekanizmasıdır. Fiyat mekanizmasına göre ekonomik denge sağlandığına göre devlet bu düzene müdahale etmemelidir.
- A.Smith'e göre dünya serveti sabit değildir. Dış ticaret, iş bölümü ve uzmanlaşmayı arttırarak dünya kaynaklarını verimliliğini artırır. Böylece üretim ve refah artar.

B. ULUSLAR ARASI TİCARET TEORİSİNDE KLASİK EKOL VARSAYIMLAR

- Dünyada yalnızca iki ülke ve bu iki ülkenin ürettiği iki mal vardır.
- Ticarete para kullanılmaz, Takas söz konusudur.
- Üretimde oluşan maliyetlerin dışında, taşıma, depolama, sigortalatma gibi maliyetler sıfır kabul edilir.
- Sabit maliyet koşulları geçerlidir.
- Üretim faktörleri ülke içinde tam hareketli, ülkeler arasında hareketsizdir.
- Tüm piyasalarda tam rekabet koşulları geçerlidir.
- Ticaret üzerinde hiçbir kısıtlama yoktur.
- Ekonomi tam istihdamdadır.
- Ticaret gelir dağılımına etki etmemektedir.
- Emek-değer teorileri geçerlidir.

C. MUTLAK ÜSTÜNLÜK TEORİSİ (ADAM SMITH)

A.Smith serbest ticaretin ve uluslararası uzmanlaşmanın yararlarını mutlak üstünlük teorisi ile ortaya koymuştur. Bu teoriyi aşağıdaki tabloda açıklamak mümkündür.

bir işçinin bir günde üretebildiği mallar

	Fındık	Peynir
Türkiye	40 birim	30 birim
Almanya	15 birim	70 birim

Bir ülke karşı ülkeye göre hangi malları **daha düşük maliyetle** üretebiliyorsa o malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bunları ihraç ederek pahalıya üretebildiklerini ithal etmelidir. Buna göre Türkiye fındık üretiminde, Almanya ise peynir üretiminde mutlak üstünlüğe sahiptir. Ülkeler anılan malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bu malların ihracını yapmalıdır.

D. KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜK TEORİSİ (DAVID RICARDO)

Mutlak üstünlük teorisini daha da geliştiren Ricardo, her ülkenin karşılaştırmalı olarak daha ucuza ürettiği mallarda uzmanlaşması gerektiğini ve o malları ihraç etmesi gerektiğini savunmuştur. Bu teoriye karşılaştırmalı üstünlük teorisi denilir. Ricardo'ya göre dış ticareti belirleyen mutlak üstünlük değil karşılaştırmalı üstünlüktür. Eğer bir ülke bazı malların üretiminde daha yüksek oranlarda verimli ise, daha az üstün olunan malları üreterek kaynaklarını israf etmemelidir. Bu durum aşağıdaki tablo ile açıklanabilir;

bir iş gününde üretilebilen mallar

	Fındık	Çay
Türkiye	40 birim	30 birim
Almanya	10 birim	15 birim

Tabloya göre Türkiye her iki malda da mutlak üstündür. Mutlak üstünlük teorisine göre böyle bir durumda dış ticaret yapılamaz. Oysa Ricardo'nun teorisine göre, Türkiye üretiminde 4 kat üstün olduğu fındık üretiminde, 2 kat üstün olduğu çay üretimine göre karşılaştırmalı olarak daha üstündür.

Ricardo Modelindeki Eksiklikler

- Modelin emek-değer teorisine dayanması.
- Modelde işgücü verimliliğindeki farklılığın nedeni açıklanmamıştır.
- Modelde işgücü ülke içinde tam hareketli, ülkeler arasında ise tam hareketsizdir.
- Ricardo'nun teorisi bir arz teorisidir.
- Ricardo modeli sabit maliyetlere ve tam uzmanlaşmaya dayanır.
- Ricardo modeli statik bir modeldir.
- Üretim aşamalarına göre uzmanlaşma ele alınmamıştır.

Karşılaştırmalı Üstünlüklerin Parasal Ücretlerle Açıklanması; F. W. Taussig tarafından geliştirilmiştir.

Parasal ücretlerin karşılaştırmalı üstünlükler analizine sokulması parasal maliyetler ve parasal fiyatları n arkasında saklı olan reel maliyetleri de yansıtır. Yalnız bunun için ülkelerde fiyat ve ücret esnekliğinin olması şarttır.

ulusal paralarla iç fiyatlar

	Çelik	Buğday
Türkiye	10 YTL	1 YTL
Almanya	1 €	1 €

Farklı para birimlerine göre fiyatları karşılaştırmamız da, üretilen malların **nisbi fiyatlarını** karşılaştırabiliriz. Buna göre;

Türkiye'de, 1 birim çeliğin fırsat maliyeti 10 birim buğdaydır.

Almanya'da, 1 birim çeliğin fırsat maliyeti 1 birim buğdaydır.

Dolayısıyla Almanya'da çelik, Türkiye'de buğday göreceli olarak daha ucuza mal edilmektedir. Karşılaştırmalı üstünlük teorisine göre Türkiye buğdayda, Almanya çelikte uzmanlaşmalıdır.

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin İkiden Çok Mala Uygulanışı: Karşılaştırmalı üstünlüğün ikiden çok mala uygulanışını **J. Viner** ve G. Haberler gerçekleştirmişler.

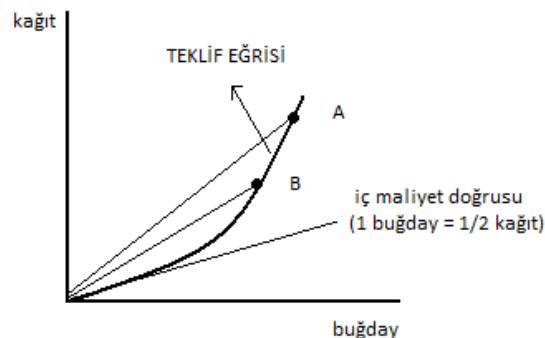
NEO-KLASİK DIŞ TİCARET ARAÇLARI**KARŞILIKLI TALEP KANUNU**

Klasik iktisatçılardan **John Stuart MILL** ilk kez talep koşullarını da inceleyerek **Karşılıklı Talep Kanunu** ile, belirlenen sınırlar içerisinde dış ticaret hadlerinin hangi düzeyde oluşacağını açıklamıştır. Karşılıklı talep kanununa göre, iki ülkeli modelde bir ülkenin karşılıklı talebi, onun kendi malından vereceği bir birim karşılığında öbür ülkenin malından ne miktarda talep edeceği ile ölçülür. Ülke belli bir miktar yerli üretimi karşılığında ne kadar az yabancı mala razı oluyorsa, ithal malına olan talebinin şiddeti o denli yüksek demektir. Bu durum ithal malına olan ihtiyacın göstergesidir.

TEKLİF EĞRİLERİ

Karşılıklı talep teorisi, **Alfred MARSHALL** tarafından geliştirilerek teklif eğrisi adı verilen şekillerle açıklanmaya çalışılmıştır. Teklif eğrisi; iki ülkeli modelde, yabancı ülkenin bir birim malının karşılığında ülkenin kendi malından ne miktarlarda teklifte bulunacağını gösteren eğridir. Bu eğri üzerindeki bir nokta hem arzı, hem talebi, hem de ikisi arasındaki fiyat oranını belirtir.

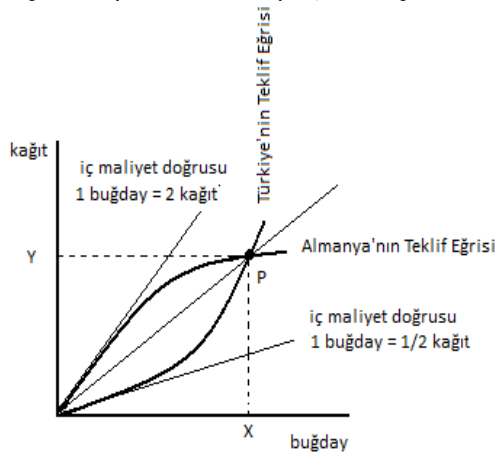
Teklif eğrisi orijinden çıkar ve bu eğrinin sınırını iç maliyet doğrusu belirler. Teklif eğrisi Türkiye'nin iç maliyet doğrusunun altına hiçbir zaman inmez. Orijinden teklif eğrisine çizilen doğrular giderek dikleştikçe, artan ticaret haddiyle birlikte Türkiye'nin buğday fiyatı kağıt cinsinden daha da artacaktır. Örneğin şekilde A noktasında 1 birim buğday karşılığında 1 birim kağıt alınabilecektir.

Şekilden teklif eğrisinin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz;

- İç maliyet doğrusundan ayrıldıktan sonra teklif eğrisi giderek dikleşmektedir ve belli bir ticaret hacminden sonra tersine dönerek negatif eğimli hale gelmektedir. (A noktasından sonra eğrinin içe döndüğü varsayıldığında) Bunun anlamı, her ilave ithal malına karşılık giderek daha az ihraç malı verme isteğidir. Bunun nedeni ise artan ithal malının marjinal faydasının azalıyor, ülke içinde azalan ihraç malının ise marjinal faydasının artıyor olmasıdır.

- Bir teklif eğrisi hem arz hem de talep eğrisi olmak özelliklerine sahiptir.
- Teklif eğrisine orijinden çizilen bir doğrunun eğimi, o nokta üzerindeki **dış ticaret haddini verir**.

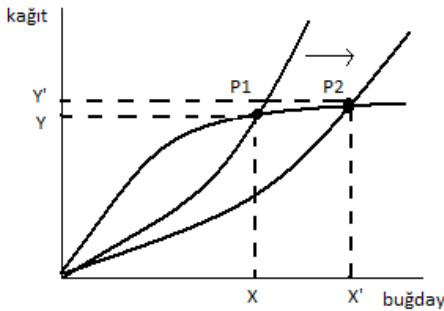
Almanya'nın teklif eğrisi de modele katıldığında, iki ülke arasında oluşacak ticaret haddinin (göreceli fiyat oranının) belirlenmesinde yardımcı olacaktır. Buna göre, iki ülkenin teklif eğrilerinin kesiştiği P noktasında uluslararası denge sağlanmış olacaktır. Yani, bu noktada uluslararası ihracat arzı ve ithalat talebi birbirine eşit olacaktır. Orijin ile P noktası arasındaki doğru uluslararası dengeyi sağlayan ticaret hadlerini verir.

P noktasında; Türkiye'nin ihraç etmek istediği buğday miktarı $|OX|$, Almanya'nın ithal etmek istediği buğday miktarına $|YP|$ eşit olmaktadır. Aynı zamanda, Türkiye'nin ithal etmek istediği kağıt miktarı $|PX|$, Almanya'nın ihraç etmek istediği kağıt miktarı olan $|OY|$ ile eşit olacaktır.

Burada teklif eğrilerinin ülkelerin hem arz hem de talep koşullarını yansıttığı unutulmamalıdır. Her iki ülkenin iç maliyet doğruları arasında kalan alan karlı olduğundan teklif eğrileri bu sınırların içinde yer alırlar. Teklif eğrilerinin bükülerek kavis alması ise tamamen ülkelerin talep yapılarının sonucudur.

Denge ticaret haddi: İki ülkeli modelde, ülkelerin teklif eğrilerinin kesiştiği noktadan geçen fiyat doğrusu (ticaret haddi) denge ticaret haddini gösterir.

- ❖ **Teklif Eğrilerinde Kaymalar:** Teklif eğrilerindeki bir kayma iki sonuç doğurur. Birincisi ticaret haddi etkisi, ikincisi ticaret hacmi etkisi.

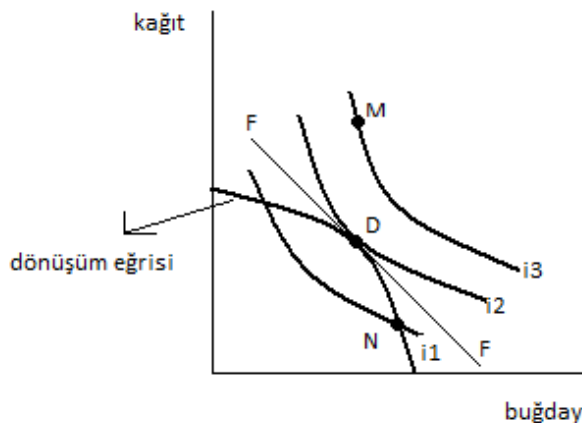
Türkiye'de halkın zevk ve tercihlerinin kağıt malı lehine değişmesi durumunda Türkiye'nin teklif eğrisi sağa kayacaktır. Bu durumda yeni denge P2 noktasında oluşur. Bu noktada, Türkiye daha fazla dış ticaret yapar ve daha fazla kağıt kullanır ancak, ticaret haddi iç maliyet oranına yaklaştığı için de refahı bozucu etki ortaya çıkar.

ÖNEMSİZ OLMANIN ÖNEMİ (KÜÇÜK ÜLKE AVANTAJI): Bir büyük ülkenin çok küçük bir ülkeyle olan ticaretinde dış ticaret hadlerinin büyük ülkenin iç maliyet oranı düzeyinde belirlenmesi ve dış ticaret kazançlarının tümüne yakın bölümünün küçük ülkeye gitmesi durumu ifade eder.

NEO-KLASİK DIŞ TİCARET TEORİSİNDE DENGE ANALİZİ: Genel denge modeli **Léon Walras** ve **Vilfredo Pareto** tarafından gerçekleştirilmiştir. Kısmi denge analizinde ise belirli bir ürünün piyasasında üreticilerin, tüketicilerin veya izlenecek ekonomi politikalarının etkileri ortaya konulmaya çalışılır. **A. Marshall**'ın öncülüğünü yaptığı bu analizde negatif eğimli talep eğrisi ile pozitif eğimli arz eğrilerini kullanmıştır. A. Marshall, piyasa fiyatının oluşumunda fayda ve maliyetin birlikte rolü olduğunu açıklamıştır.

Dış Ticaretin Olmadığı Bir Ekonomide Denge: İktisadi analizlerde dış ticaretin yapılmadığı durumu tanımlamak için **Otarşi** kavramı kullanılır. Bu durumda ekonomide;

- Ekonomide üretilen tüm mallar tüketilecek,

- Tüketiciler fayda maksimizasyonunu sağlayacaklar,
 - Tam istihdam koşulları geçerli olacak,
 - Üretim faktörlerinin ülke içinde hareketli, fakat ülkeler arasında faktör hareketliliği olmayacak,
 - Tam rekabet koşulları geçerli olacaktır.
- Kapalı ekonomide denge, dönüşüm eğrisinin sonsuz sayıda toplumsal kayıtsızlık eğrisinden birine teğet geçtiği noktada gerçekleşir.

D denge noktasında tüketim üretime eşitlenmektedir. Zaten dış kapalı bir ekonomi için tüketim ancak yurt içi üretim kadar olabilir.

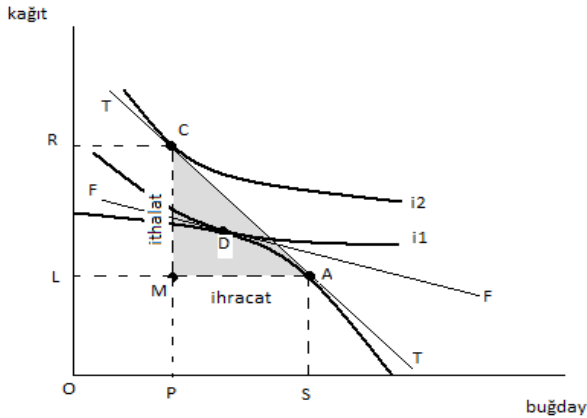
D denge noktası olabilecek en yüksek refah düzeyidir. Bu noktanın yerini toplumun zevk ve tercihleri belirler. N noktası daha düşük bir refah düzeyini, M noktası ise mevcut üretim faktörü stoku ve teknoloji ile ulaşılamayacak bir refah düzeyini temsil eder.

Dönüşüm ve kayıtsızlık eğrisine teğet çizilen FF doğrusunun eğimi iki mal arasındaki yurt içi değişim oranını (iç fiyatları) verir.

Kapalı bir ekonomide denge, her bir malın marjinal faydası bu malların fırsat maliyetlerine eşit olacaktır

$$\frac{P_x}{P_y} = \frac{MC_x}{MC_y} = MDO$$

Açık Ekonomilerde Denge

	Buğday	Kağıt
ÜRETİM	OS	OL
TÜKETİM	OP	OR
İHRACAT	PS(=MA)	-
İTHALAT	-	LR(=CM)

Şekilde görüldüğü üzere açık ekonomilerde **üretici dengesi**, uluslararası fiyat oranı doğrusunun (TT doğrusu) üretim olanakları eğrisine teğet olduğu noktada (A noktası) gerçekleşir. **Tüketici dengesi** ise; uluslararası fiyat oranı doğrusunun (TT) bir kayıtsızlık eğrisine teğet olduğu noktada gerçekleşir(C noktası). **Optimizasyon kuralına** göre bu iki durum aynı anda sağlandığında toplumun olabilen en yüksek refah düzeyine ulaşması mümkündür.

Buna göre Türkiye'nin buğday üretiminde kısmi uzmanlaşmaya giderek, uzmanlaştığı bu malı ihraç etmenin karşılığında kağıt ithal ederek kapalı ekonomiye göre daha fazla mal tüketme imkanı bulmuştur. Dolayısıyla, tüketimde dönüşüm eğrisinin dışına çıkılarak (C noktası) daha yüksek refah düzeyine ulaşıldığı sonucuna varılır. Kapalı ekonomide ulaşılacak son nokta D noktası idi.

Şekilde AMC üçgeni ülkenin **dış ticaret üçgenidir**. Bu üçgenin bir dik kenarı ülkenin ihracat miktarını, diğer dik kenarı ithalat miktarını, hipotenüs ise bu miktarların birbirleri ile değiştirilmesine olanak sağlayan uluslararası fiyat oranını yani dış ticaret hadlerini verir.

TT ticaret haddi doğrusu, ülkenin kendi malından vereceği belli miktarlar karşılığında ithal malından elde edilebilecek miktarları gösterdiğinden bu doğruya "**tüketim olanakları doğrusu**" da denilir.

- Ülke dış ticarete açıldığında iç maldan daha fazla üretip ihraç edilmesinin nedeni **Uzmanlaşma**'dır.
- Her iki ülke içinde dış ticaretin en karlı olduğu durum; ticaretin her iki ülkenin fırsat maliyetlerinin arasında gerçekleştiği durumdur.

Dış Ticaret ve Üretim-Tüketim Kazançları

Dış ticaret ülkeyi daha yüksek bir refah düzeyine taşımaktadır. Dış ticaretin sağladığı statik yararlar iki bölüme ayrılabilir;

- **Tüketim kazançları:** dış ticarete açılan bir ülkede, üretimde uzmanlaşma gerçekleşme bile mevcut mal üretiminin bir bölümünün daha yüksek uluslararası fiyatlardan satılabilmesi dolayısıyla elde edilen refah artışıdır. Tüketim kazançlarına değişim yararları da denilir.
- **Üretim kazançları:** dış ticarete açılan bir ülkede, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip bir malın üretiminin artırılması ve artan üretimin iç fiyatlardan yüksek uluslararası fiyatlardan ihraç edilmesi dolayısıyla elde edilen refah artışıdır. Üretim kazançlarına uzmanlaşma yararları da denilir.

FAKTÖR DONATIMI TEORİSİ: Heckscher-Ohlin Modeli

Heckscher – Ohlin teoreminin varsayımları şunlardır;

- Ülkeler faktör donatımları bakımından birbirinden farklıdır. İki ülkeli modellerde bir ülke emek, diğeri ise sermaye bakımından zengin ülkelerdir.
- Mallar faktör yoğunlukları ya da nisbi faktör oranları bakımından da farklılık gösterirler. Bazı mallar, diğerlerine göre sermayeye oranla daha fazla emekle ya da emeğe oranla daha fazla sermaye ile üretilebilirler.
- Bir malın üretim fonksiyonu bütün ülkelerde aynıdır. Bir mal bir ülkede hangi emek-sermaye oranı ile üretiliyorsa bu o malı üreten her ülke için aynıdır. Yani bir malın üretim teknolojisi bütün ülkelerde aynıdır.
- Üretimde ölçeğe göre sabit verim koşulları geçerlidir.
- Ülkelerin talep koşulları birbirinin benzeridir.

Faktör donatımı, ülkelerin sahip oldukları göreceli emek ve sermaye arzını ifade eder. Faktör donatımı iki şekilde tanımlanır;

Fiziki tanımlama; bu tanımlama da faktör donatımı, üretim faktörlerinin fiziki miktarları ya da faktör stoku ile açıklanır. Bu yaklaşım açısından ülkelerin faktör donatımını belirlemek için ülkelerin sermaye/emek oranlarının karşılaştırılması gerekir. Örneğin;

$$\frac{CA}{LA} > \frac{CT}{LT} \quad \begin{array}{l} C: \text{Sermaye} \quad T: \text{Türkiye} \\ L: \text{Emek} \quad A: \text{Almanya} \end{array}$$

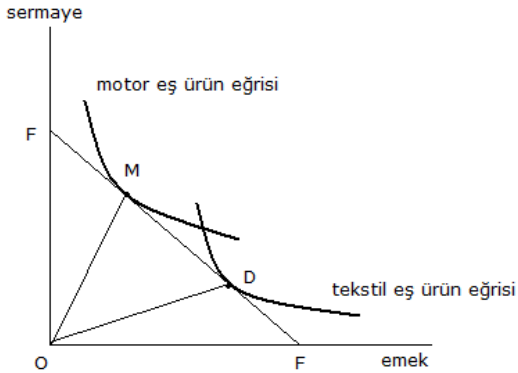
Yukarıdaki duruma göre Almanya sermaye, Türkiye emek zengin bir ülkedir.

Ekonomik tanımlamada ise; faktör donatımı faktör fiyatları ile tanımlanır. Yani bu tanım hem arz hem de talep güçlerine dayanır. Ülkelerdeki ücret/faiz oranları karşılaştırılır. Yani emeğin fiyatı olan ücretin sermayenin fiyatı olan faize oranı düşük olarak hesaplanan ülke sermaye zengin ülkedir.

$$\frac{PC_a}{PL_a} < \frac{PC_t}{PL_t} \quad \begin{array}{l} PL: \text{emeğin bedeli, ücret} \\ PC: \text{sermayenin bedeli, faiz} \end{array}$$

Teorinin fiziki tanımlaması kabul edildiğinde her zaman teorinin istediği normal sonuçlar doğmayabilir. Örneğin bir ülkede sermayenin bol olmasına rağmen sermayenin fiyatı olan faizlerin ücretlere göre yüksek olması halinde, sermaye açısından fiziki olarak zengin olunmasına rağmen ülke, pahalı olması nedeniyle sermaye yoğun malları ithal, emek yoğun malları ihraç eder hale gelecektir. Bu da teoreme ters bir sonuç yaratır.

Faktör donatımının faktör fiyatlarına ters olması iki nedenle ortaya çıkabilir;

Faktör Yoğunluğu; malların üretiminde kullanılan göreceli sermaye/emek oranlarını ifade eder. Bir malın üretimindeki sermaye ve emek gibi girdilerle elde edilen ürün arasındaki teknik ilişkiye **üretim fonksiyonu** denir. Üretim fonksiyonu ise geometrik olarak **eş ürün eğrileri** ile gösterilir. Eş ürün eğrisi mevcut teknoloji ile bir miktardan aynı miktarda üretebilmek için kullanılması gereken emek ve sermaye bileşimlerini gösteren eğridir.

Sermaye yoğun mal, üretiminde birim başına sermaye emek/oranı göreceli olarak yüksek olan maldır.

Emek yoğun mal, üretiminde birim başına daha düşük oranda sermaye/emek oranı kullanılan maldır.

Bir malın üretiminde bir faktörün yerine başka bir faktörün ikame edilmesinin mümkün olduğu hallerde eş ürün eğrisi dış bükeydir.

Orijinden eş ürün eğrilerine çizilen doğruların eğimi (şekilde OM ve OD doğrusu) aynı zamanda her ürünün sermaye/emek oranına eşittir.

Dik olan OM eğrisinin eğimi daha yüksek olduğundan sermaye/emek oranı daha yüksektir. Dolayısıyla motor tekstile göre sermaye yoğun bir maldır. OD eğrisinin eğimi düşük olduğundan tekstil emek yoğun olarak üretilmektedir.

Modele Yapılan Eleştiriler

- 1- İki mal ve iki ülke varsayımı gerçek hayatı yansıtmamaktadır.
- 2- Ülkelerde üretim faktörlerinin aynı nitelikte olması imkansızdır.
- 3- Faktör fiyatları sadece arz ile açıklanamaz faktör talebi de faktör fiyatlarını belirlemektedir.
- 4- Talep yapılarının farklı olması mal fiyatlarını farklılaştırabilir.
- 5- Ülkelerde aynı malı üretmek için aynı üretim tekniği uygulanmayabilir.
- 6- Ölçeğe göre sabit getiri uluslararası piyasalarda geçerli değildir.

a. Stolper – Samuelson Gelir Dağılımı Teoremi: Serbest ticaretin ülkedeki gelir dağılımını ülkedeki bol olan faktörün lehine, arzu kıt olan faktörün aleyhine değiştirdiğini ortaya koyan teoremdir. Serbest dış ticaret ihraç edilen malda yoğun olarak kullanılan faktörün sahiplerinin gelirini yükseltirken, korumacılık politikası ise (örneğin ithalata gümrük tarifesi koyulması) ülke içi ithalata rakip kesimde üretilen malların fiyatını arttıracak için, ithal ikamesi mal üreten alan faktör sahiplerinin gelirlerini yükseltir.

Yani korumacılık serbest dış ticaretin sağlayacağı ulusal milli gelir artışını engellerken, ülke içi arzu kıt olan faktör sahiplerinin gelirlerini arttırıcı etki yaratır.

b. Metzler Paradoksu: Gümrük tarifeleri ithalata rakip malların fiyatının ihraç malları fiyatına oranını yükselttiği sürece Stolper – Samuelson teoremi geçerli olur. Ancak büyük bir ülke ithalata tarife uygularsa, karşı ülke malı satmakta güçlükle karşılaşır ve pazarını kaybetmemek için fiyat kırma yoluna gidebilir. Bu durum tarife koyan büyük ülkede ithal mal fiyatlarının ve dolayısıyla ithalata rakip mal üreten kesimlerin gelirlerinin düşmesine neden olur. Buna Metzler Paradoksu denilmektedir.

Günümüzde emeğin kıt sermayenin bol olduğu sanayileşmiş ülkelerde işçi sendikaları özellikle tekstil gibi emek yoğun endüstrilerde, serbest ticareti kısıtlayıcı önlem alması için hükümeti ve yasama organını etkilemek üzere yoğun lobi faaliyeti yaparlar.

- c. **Rybczinsky Teoremi.** Ülkenin üretim faktörü yapısındaki değişmelerin ülkenin üretim yapısını değiştireceğini açıklayan teoremdir. T.M. Rybczinsky, dünya ticaretinde payı küçük bir ülkenin üretim faktörlerinden birinin artması durumunda o faktörü yoğun olarak kullanan mal üretiminin (sektörün) genişleyeceğini, buna karşılık artan faktörü daha az kullanan mal üretiminin (sektörün) daralacağını göstermiştir.

HECKSCHER – OHLİN TEOREMİNİN TEST EDİLMESİ

LEONTİEF PARADOKSU: Bütün bu özelliklerin aksine üretilen bir malın hangi sermaye – emek bileşiminden oluştuğunu tespit etmek çok zordur. Dolayısıyla bu teorem uzun süre test edilememiştir. Harvard Üniversitesi profesörü **Wassily LEONTİEF**, 1930’larda bir ülkede sektörler arasındaki ileriye ve geriye doğru olan bağılıkları kantitatif olarak ölçmede kullanılan **girdi – çıktı tablosu tekniğini** geliştirmiştir. Dolayısıyla Heckscher – Ohlin teorisi ilk kez Leontief tarafından Amerika üzerinde test edilmiştir.

Bu çalışma ile faktör donatımı teorisi ile çelişkili olarak dünyanın en büyük sermaye stokuna sahip ülkesi olan ABD’nin emek yoğun mallar ihraç edip, sermaye yoğun mallar ithal ettiği sonucuna varılmıştır. Buna **LEONTİEF PARADOKSU** denilmiştir.

TATEMOTO VE ICHIMURA TESTİ: H.O. teoreminin Japonya’da test edilmesidir

BHARADWAJ TESTİ: Hindistan ekonomisinde yapılan testtir.

STOLPER VE ROSKAMP TESTİ: 1961 yılında Doğu Almanya’da yapılan araştırmadır.

YENİ DIŞ TİCARET TEORİLERİ

Leontief Paradoksunun Faktör Donatımı Teorisi’nin dünya ticaretini açıklama konusunda yetersiz kalabileceğini ortaya çıkarması, ayrıca bu teorinin dünya ticaretinin büyük bir kısmının neden benzer ya da gelişmiş ülkeler arasında olduğunu açıklamakta yetersiz kalması, bazı varsayımların değişen dünya koşullarını yansıtmaması nedeniyle bu eksiklikleri gideren yeni teoriler ortaya çıkmıştır.

VARLIK(MEVCUDİYET) MODELİ: Irving Kravis modeli tarafından Leontief Paradoksu ile ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesine dayanmaktadır. Buna göre ABD’nin ithal ettiği sermaye malları ya ülkesinde bulunmayan ya da yüksek maliyet gerektiren mallardır. Kravis’e göre ABD’nin ithal ettiği mallar diğer ülkelerde yatırım avantajları nedeniyle yine kendisinin ürettiği mallardır.

GELİR VE TERCİHLERDE BENZERLİK TEOREMİ: Faktör Donatımı Teorisi ticaretin faktör zenginlikleri ve ekonomik yapıları farklı olan ülkeler arasında gerçekleşeceğini açıklarken Linder Teorisi ülkeler arasında gelir ve tercihlerdeki benzerliğe vurgu yapmaktadır.

Tercihlerde Benzerlik Teorisi ticarete konu olan sanayi ürünlerinin benzer olduğunu söylerken aynı zamanda bu ürünlerin farklı yanlarının olduğuna da işaret etmekte yani benzer ama “farklılaştırılmış ürünler” olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre Linder, dış ticarete konu olan malları, ilkel mallar(tarım malları) ve sanayi malları olarak ikiye ayırmaktadır. Teoriye göre; Gelir düzeyi aynı olan ülkelerin zevk ve tercihleri de benzerdir.

TEKNOLOJİK AÇIK TEORİSİ: Bu teori Michael V. Posner tarafından 1961 yılında dış ticaret yazınına kazandırılmıştır. Bu teorinin dayandığı ana düşünce “Teknolojinin her yerde aynı olmadığı” ya da “tüm ülkelerin teknolojiye aynı şekilde ya da aynı anda sahip olamayacağı”dır. Bu nedenle teknolojiyi geliştirip ihraç eden bir ülkenin sahip olduğu teknolojik birikim taklit yoluyla diğer ülkelere yayılacaktır.

Teknolojik Açık Teorisi’nde, ürün taklit edilirken, 3 değişik “gecikme” ya da “zaman” söz konusudur:

1. Yeni ürünü taklit edebilmek için gereken zaman: **"taklit zamanı"**
2. Taklit edecek ülkede, bu ürüne talep yaratılması için oluşan gecikme: **"talep zamanı"**
3. Sözü ettiğimiz bu iki gecikme arasındaki zaman farkını gösteren **"net zaman farkı"**

NİTELİKLİ İŞGÜCÜ TEOREMİ: Keesing (1965), Leontief Paradoksu’nu açıklamada üçüncü bir üretim faktörüne ihtiyaç duyulduğunu belirterek bunun da işgücünün niteliği, diğer bir ifadeyle beşeri sermaye olduğunu belirtmiştir.

Yetişkin (Nitelikli) İş Gücü Modeli’ne (Teorisi’ne) göre, ülkeler arasındaki ticaret yalnızca faktör donanımlarına (emek ve sermaye farklılığına) göre değil, nitelikli işgücü donanımına göre de belirlenmektedir. İş gücünün (emeğin) niteliği bütün ülkelerde farklıdır. İş gücünün farklı niteliklere sahip olmasının temel nedeni ise farklı ülkelerde işgücüne yapılan yatırımların farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Ürün Döngüsü Teorisi: 1966 yılında Raymond Vernon tarafından geliştirilen Ürün Döngüsü Teorisi (Product Cycle) “Teknolojik Açık Teorisi”nin çok daha gelişmiş ve genelleştirilmiş bir halidir

Ürün Döngüsü Teorisi’ne göre, her ürünün belli bir yaşam süresi vardır ve bu süre içinde de her yeni ürün 5 aşamadan geçer. Buna göre bu aşamalar şu şekildedir:

- 1.aşama: Mal sanayileşmiş ülke tarafından icat edilir.
- 2.aşama: Mal icatçı tarafından ihraç edilir. Taklitçi ülke ithal eder.
- 3.aşama: İcatçının ihracatı artarak sürerken, taklitçi üretime başlar ve ithalatı azalır.
- 4.aşama: İcatçının ihracatı azalarak sona erer ve taklitçi malı ihraç etmeye başlar.
- 5.aşama: İcatçı malı ithal etmeye başlar, ihracat tümüyle taklitçi tarafından yapılır.

ÖLÇEK EKONOMİLERİ

Heckscher-Ohlin modelinde firmaların üretiminde *ölçeğe göre sabit getiri* varsayımı yapılmıştır. Yani, girdilerin miktarı, örneğin, iki katına çıkarılırsa, üretimin de iki katına çıkacağı varsayılıyordu. Ölçeğe göre artan getiri varsayımı yapılırsa, o zaman girdi miktarlarının iki katına çıkarılması, üretimin iki katından daha çok artmasına yol açacaktır. Bu da bir birim ürün elde etmek için gereken girdi miktarının azalması ve girdi fiyatları veri alındığında, ortalama maliyetin düşmesi anlamına gelir.

Şayet üretim artışı sektörün büyümesinden kaynaklanıyorsa bu duruma, dışsal ölçek ekonomileri adı verilir.

Üretim artışı sektörden değil de, firmanın kendi imkanları sayesinde gerçekleşmişse bu duruma da içsel ölçek ekonomileri adı verilmektedir.

ENDÜSTRİ İÇİ TİCARET

Endüstri içi ticaret: Aynı endüstri kapsamında fakat birbirinden ufak tefek farklılıkları olan malların ithal ve ihraç edilmesidir. **İki yönlü ticaret** olarak da bilinir. Dünya ticaretinin ağırlıklı bölümü aynı mallar üzerindeki iki yönlü ticaretten oluşur.

Monopolcü rekabet teoremi, sanayi malları üzerindeki iki yönlü ticaret olayını ölçek ekonomileri ile açıklar. Buna göre tüketici tercihlerinin farklılığı nedeniyle firmaların ürettikleri mallar arasında farklar bulunur. Her firma kendisinin farklı türdeki malını ürettikçe ölçek ekonomisi sağlar ve bunu dışarıya ihraç eder. Ölçek ekonomilerinden yararlanma düşüncesi, her firmayı çok sayıda farklı tür veya tipte üretmek yerine yalnız bir ya da birkaç türde üretim yapmaya zorlar. Üretim az sayıdaki tür ve tip üzerinde toplanarak uzmanlaşmaya gidilir. Böylece ülke söz konusu türün ihracatçısı olurken, diğer tipleri de dışarıdan ithal eder.

Heckscher – Ohlin teorisi dış ticareti karşılaştırmalı üstünlüklere ve faktör donatımındaki farklılıklara bağlarken, monopolcü rekabet hipotezi dış ticareti endüstri içi ticaret, mal farklılaştırması ve ölçek ekonomileri ile açıklamaya çalışır. Bunun sonucu olarak Heckscher – Ohlin teorisi az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki ticareti açıklamada başarılı olurken, monopolcü rekabet teorisi aynı faktör donatımına sahip sanayileşmiş ülkeler arasındaki iki yönlü ticareti açıklamada başarılı olmuştur.

Endüstri içi ticaretin ölçülmesi;

Endüstri içi ticaret mal farklılaştırmasından ve ölçek ekonomilerinden kaynaklanmaktadır. Endüstri içi ticaret **Grubel – Lloyd İndeksi** ile ölçülür. Bu indeksin formülü aşağıdaki gibidir;

$$T = 1 - \frac{|X - M|}{X + M}$$

X: belirli bir mal grubunun ihracatı
M: aynı mal grubunun ithalatı

indeks = 1 ise endüstri içi ticaret maksimum
indeks = 0 ise endüstri içi ticaret yoktur

İndeksin 0 olması demek ülkenin bir malı yalnızca ithal ya da ihraç ediyor olması anlamına gelir. Aynı malın farklı türlerinin ithal ve ihracı birbirine eşit ise indeks 1 olur.

DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Dolaysız anlamda dış ticaret politikası, hükümetin doğrudan dış ticaret akımlarını sınırlandırmak, özendirmek veya bu işlemlerin yapılış yöntemlerini düzenlemek için almış oldukları sistematik önlemleri ifade eder. Hükümetler sadece mal akımlarına değil, emek, sermaye ve teknoloji akımlarına da müdahalede bulunabilirler. Başka amaçlar için alınmış olmakla birlikte dolaylı olarak dış ekonomik ilişkileri etkileyen kararlar, önlemler ve uygulamalar hükümetin dış ticarete dolaylı müdahaleleridir.

Dış ticaret politikası genel ekonomi politikasının önemli bir aracıdır. **Genel ekonomi politikası**, hükümetin ekonomik ve mali araçları kullanarak çeşitli ekonomik, sosyal ve siyasal amaçları gerçekleştirmek üzere aldığı sistematik kararlar bütünüdür. Dış ticarete yönelik olarak alınan tarife, kota gibi önlemler yurtiçi çalışma düzeyi ve enflasyon oranı gibi ekonomik konular üzerinde etkili olarak genel ekonomi politikasını da etkiler. Bir ülkenin uyguladığı dış ticaret politikaları diğer ülkeleri de etkileyebilir.

DIŞ TİCARET POLİTİKASININ AMAÇLARI

- Dış ödeme dengesizliklerinin giderilmesi:** Ödemeler bilançosu açıkları ekonomiye zarar verir. Dış ticaret politikası ile döviz giderlerini azaltıcı, gelirlerini arttırıcı önlemler alınır.
- Dış rekabette korunma:** Amaç dış rekabete dayanamayan yerli endüstrileri korumaktır.
- Ekonomik kalkınma:** Az gelişmiş ülkeler dış ticaret politikasını özellikle sanayileşmenin sağlanabilmesi için ithal ikamesi ve ihracatı özendirmeye yönelik kullanırlar. Bu onların sanayileşme stratejisidir.
- Piyasa aksaklıklarının giderilmesi:** İç ekonomideki tekelleri kırma maksatlı olarak dış ticareti serbestleştirmeye yönelik uygulamalar yapılabilir. Yurtiçi tekellerin ortaya çıkış nedeni genellikle uygulanan koruyucu dış ticaret politikalarıdır.

- e. Ekonominin liberalleştirilmesi:** Burada amaç ülkenin ulusal ekonomisini dünya ekonomisi ile bütünleştirerek serbest piyasa ekonomisi şartlarını sağlayabilmektir.
- f. İç ekonomik istikrarın sağlanması:** Ülke içi eksik istihdamın giderilmesi ya da enflasyonun dizginlenmesi gibi ekonomik istikrarı sağlayabilmek amacıyla da hükümet dış ticarete müdahalelerde bulunabilir.
- g. Hazineye gelir sağlamak:** İthalat ve ihracat üzerine konulan bir kısım vergiler ile hazineye gelir sağlamak amaçlanabilir.
- h. Dış piyasalarda monopol gücünden yararlanma:** Tek üretici olunan mallarda monopol gücünü arttırarak dış ticaret hadlerini lehe çevirmek istenebilir. Bunun için ihracata sınırlar getirilebilir veya satıcı diğer ülkelerle kartel anlaşmaları yapılabilir.
- i. Otarşi:** Bir ülkenin ekonomik yönden kendi kendine yetmesini öngören politikalara verilen genel addir. Kendi kendine yeterliliğin sağlanması için dış ticarete müdahale edilebilir.
- j. Sosyal ve siyasal nedenler:** Belirli üretici gruplarını kayırmak, gelir dağılımını bir sınıfın lehine çevirmek, doğal kaynakları korumak, çevre kirliliğini önlemek gibi çeşitli sosyal ve siyasal nedenlerle hükümetler müdahalede bulunabilir.
- k. Dış politika amaçları:** Dış ülkelere karşı izlenen siyasal politikalar doğrultusunda dost ülkelere yardım yapmak, bazı askeri malların dış ülkelere çıkarılmasını engellemek(satış ambargosu) veya kritik endüstrileri desteklemek maksatlı politikalar uygulanabilir.

DIŞ TİCARET POLİTİKASININ ARAÇLARI

Devletlerin en geleneksel araçları gümrük tarifeleri olmakla birlikte bunun yanında yeni araçlar da ortaya çıkmıştır.

a. Gümrük Tarifeleri: malların ülke sınırlarından geçişi sırasında alınan vergilerdir. tarifelerin ekonomi üzerindeki etkileri fiyat mekanizmasının işleyişine dayanır.

b. Tarife Dışı Araçlar: gümrük tarifeleri dışında genellikle döviz çıkışına yol açan işlemleri kısıtlamak için hükümetin tek taraflı kararı ile konulan müdahale önlemleridir. Sayısı çok olmakla birlikte en önemlileri şunlardır;

➤ **Miktar kısıtlamaları (kotalar):** devletin ithalatı doğrudan doğruya belirli miktarla sınırlandırmasına dayanan uygulamalardır. Bunlar ithalat kotaları, ithalat yasakları ve döviz kontrolü gibi önlemlerden oluşur. Fiyat mekanizmasının yerine hükümet kararları geçtiği için kaynak dağılımı açısından sakıncalı sonuçlar doğururlar.

➤ **Tarife benzeri faktörler:** gümrük tarifeleri gibi ithalatı pahalılaştırıp yerli üretimin karlılığını arttıran, yani fiyat mekanizması yoluyla serbest ticarete müdahale niteliğinde olan önlemlere tarife benzerleri adı verilir. Örneğin çoklu kur uygulamaları, yerli katkı oranları, ithal ikamesi endüstrilere verilen sübvansiyonlar vs. bu grupta yer alır.

➤ **Görünmez engeller:** devletin halk sağlığı, çevre koruması veya kamu güvenliği gibi nedenlerle çıkartmış olduğu idari, teknik düzenleme veya standartları içerir. Her ne kadar konuluş amaçları farklı olsa da dış ticareti sınırlandırdıkları ölçüde bir tür dış ticaret engeli sayılırlar.

➤ **Gönüllü ihracat kısıtlamaları:** bunlar ithalatçı ülkenin piyasasını bozduğu gerekçesiyle, üretici ülkelerin mal ihracını sınırlandırmaya yönelik bir kota uygulamasıdır. İthalat kotalarından farklı; ithalatçı ve ihracatçı ülkelerin arasındaki bir anlaşmaya dayanması ve karşı tarafın ihracatı üzerine konulmuş olmasıdır. Bunlara aynı zamanda ihracat kotaları da denilir.

c. İhracatın Özendirilmesi: dış ticaret politikası araçları her zaman ithalatı sınırlandırmaya yönelik değildir. Amaç bazen de ihracatın ya da genel olarak döviz kazandırıcı işlemlerin özendirilmesi olabilir.

d. Döviz Kontrolü (Kambiyo Denetimi): Döviz kontrolü veya kambiyo denetimi, devletin döviz alım, satım, ihraç ve ithali üzerine kısıtlamalar koymasına dayanan uygulamalardır. Kotalar mal akımlarını, döviz kontrolü ise döviz çıkışlarını (ve dolaylı olarak döviz girişlerini) sınırlandırır. Genel olarak döviz piyasasına hükümet tarafından müdahale edilmesine döviz kontrolü denir.

e. Bağlı Ticaret (karşı ticaret): bazen döviz tasarrufu sağlamak, serbest dövizle satılmayan düşük kalitedeki yerli üretimin ihracını gerçekleştirebilmek, yabancı sermaye yoluyla büyük sanayi tesisleri kurmak gibi nedenlerle bağlı ticarete (karşı ticaret) başvurulabilir. Bu tür ticaret genellikle ülkeler arası anlaşmalara dayanır. Takas, kliring, karşı satın alım, geri satın alım, dengeleme gibi değişik yöntemlerle bağlı ticaret gerçekleştirilmektedir. Bunlar serbest ticaret mekanizması ile bağdaşmayan yöntemlerdir.

GÜMRÜK TARİFELERİ

Günümüzde ülkelerin ekonomilerini dışa açarak, uluslararası ekonomik ilişkilerini arttırmaları ve dünya ekonomisine entegre olmaları onların yararınadır. **GATT/WTO** kapsamında gümrük tarifelerinde önemli indirimler yapılmasına rağmen tarifeler ve tarife dışı kısıtlamalar ile dış ticarete kısıtlamalar getirilmeye devam edilmektedir.

GATT/WTO: GATT, II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ticareti serbestleştirmek amacıyla imzalanmış olan Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması'dır. GATT, 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nün kurulmasıyla birlikte Örgüt bünyesindeki temel anlaşmalardan bir hâlini almıştır.

GÜMRÜK TARİFELERİ

Gümrük vergileri dış ticaret yapan iki veya daha fazla ülke arasında mal ve hizmetlerin ülkeye girişlerinde alınan vergi ve harçlardır. **Gümrük tarifesi** ise dış ticarete konu olan mal ve hizmetlere uygulanan vergileri belirleyen listelerdir. Gümrük vergileri, gümrük yükümlülüğünün doğduğu tarihte yürürlükte olan gümrük tarifesine göre hesaplanır. Uygulamada başlıca üç tür tarife sistemi vardır. Bunlar, **tek kolonlu**, **çift kolonlu** ve **üç kolonlu** tarife sistemleridir. Gümrük vergileri yasa ile konuyorsa böyle tarifelere **otonom tarife** denir. Eğer vergiler uluslararası anlaşmalar ve karşılıklı görüşmeler sonucunda belirleniyorsa bu tip tarifelere **sözleşmeli tarife** adı verilir.

Siyasal egemenliğin sonucu olarak hükümetin tek tarafı olarak koyduğu tarifelere **otonom tarife** denir.

Uluslararası anlaşmalarla belirlenen ve hükümetlerin uygulamak zorunda olduğu tarifeler ise **sözleşmeli (anlaşmalı) tarifelerdir**.

Tek kolonlu tarife sistemleri otonom nitelik taşır ve ayırıcı özelliği yoktur. Bu sistemde, her mala ülke orijinine bakılmaksızın bir tek vergi uygulanır ve yasal düzenleme yapılmadan karşılıklı görüşmelerle değiştirilemez. Bu tip tarife sistemleri, sadece gelir veya koruma amacı güden ülkeler için yararlıdır.

Çift kolonlu tarife sistemlerinde her mal için iki vergi vardır. Eğer her iki vergi de yasa ile konmuş ise burada maksimum-minimum formulu bir otonom tarife sistemi söz konusudur. Eğer sadece yüksek vergiler yasa ile belirlenmiş, buna karşılık düşük olanı uluslararası anlaşmalarla ödün olarak verilmiş ise bu durumda kısmen otonom ve kısmen de sözleşmeli tarife sisteminden söz edilir. Buna genel ve sözleşmeli form adı verilir.

NOT: WTO üyesi devletlerin tarife cetvelleri iki kolonludur ve genel-sözleşmeli form şeklindedir. Tarifelerden yüksek olanı otonom karakterdedir ve üye olmayanlara uygulanır. Diğerisi ise üye ülkelere karşı uygulanan ödüllü tarifelerdir.

Üç kolonlu tarife sistemlerinde üç ayrı vergi oranı vardır. Sistem çift kolonlu tarife sistemine daha düşük oranlı bir verginin eklenmesiyle oluşur. Bu, tercihli sistem olarak da anılır ve sistemin birçok üyesi arasındaki ticareti teşvik etmek için düzenlenir.

GÜMRÜK VERGİLERİ

i. Spesifik Vergiler: İthal mallarının fiziki birimi başına sabit miktarda alınan bir gümrük vergisidir. Örneğin otomobil başına 1.000 USD veya petrolün variline 20 USD vergi konulması gibi.

ii. Advalorem Vergiler: İthal malının fiyatının belli bir yüzdesi şeklinde alınan gümrük vergisidir. Örneğin otomobil ithalatından arabanın değerinin yüzde 80'i oranında vergi alınması gibi.

Advalorem vergilerin uygulanacağı fiyatı belirlemede iki ölçüt vardır;

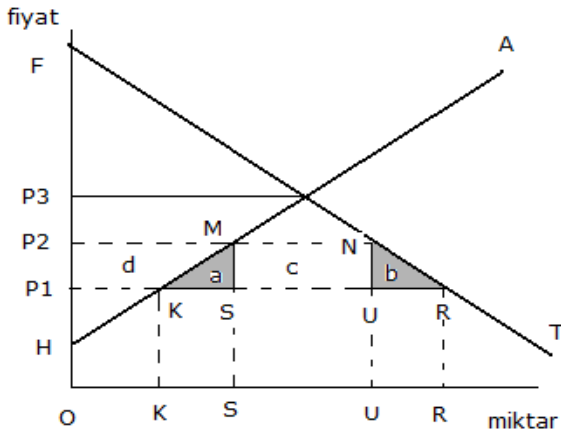
CIF fiyat: (Cost + Insurance + Freight): maliyet + sigorta +navlun: ithal malının gemiyle ithalatçının limanına vardığı andaki fiyatıdır. Maliyet, sigorta ve navlun(taşıma) giderlerini kapsar.

FOB fiyat(free on board): Malın ihracatçının limanında geminin güvertesine yüklendiği andaki fiyatıdır.

iii. Karma Gümrük Vergileri: Belli bir miktara kadar spesifik, belirli miktarı aşan kısım içinse advalorem tarife uygulanması durumudur. Genellikle hammadde gümrük vergisine tabi olan mallara uygulanan tarifedir. Verginin spesifik kısmı hammadde üzerine konulur ve gümrük vergisine eşittir. Ek olarak alınan advalorem vergi ise iç ekonomide o sanayi dalına ilişkin koruma oranını yansıtır.

GÜMRÜK TARİFELERİNİN KISMİ DENGİ ANALİZİNDE EKONOMİK ETKİLERİ

Kısmi denge analizinde sadece ilgili endüstri üzerindeki etkiler incelenirken genel denge analizinde tüm ekonomide oluşan etkiler göz önünde bulundurulur.

Bir mal üzerine tarife konulması o malın yurtiçi fiyatının yükselmesine yol açar. İç fiyatların artması ise, malın yerli üretiminin genişlemesine, tüketimin kısılmasına ve milli gelirin ilgili endüstride çalışan üreticilere doğru yeniden dağılmasına neden olur.

Malın serbest dış ticaret durumunda uygulanan fiyatı OP1 olsun. Bu durumda OK kadar yerli üretim, KR kadar ithalat söz konusudur. Bu mala P1P2 kadar bir tarife konulursa, yeni durumda yurtiçi fiyat OP2 olur. Bu fiyattan yurtiçi üretim KS kadar artar ve OS'ye yükselir. Tüketim ise UR kadar düşerek OU olur. Yapılan ithalat ilk durumda KR kadar iken SU'ya düşer. İthalattaki azalmanın UR kadarlık kısmı tüketimdeki azalmadan, KS kadarlık kısmı ise yerli üretimin ithalatın yerine geçmesinden kaynaklanır.

1. Üretim Etkisi: Tarifenin iç fiyatları yükseltmesi ithalata rakip üreticileri koruyarak yerli üretimin artmasına yol açar. Şekilde görüldüğü gibi üretim K'dan S'ye yükselmiştir. Üretim etkisine **koruma etkisi** de denir. Malın arz esnekliği ne kadar yüksek olursa (arz eğrisi ne kadar yatık olursa) bu artış daha fazla olacaktır.

Toplumsal üretim kaybı= Gümrük tarifeleri dolayısıyla üretimin ancak daha yüksek bir kaynak maliyeti ile yani daha düşük verimlilik ile artırılmış olmasından kaynaklanan kayıptır. Bu kayıp şekilde a üçgeni alanına eşittir.

1. Tüketim Etkisi: İç fiyatların yükselmesiyle iç üretim artarken iç tüketim azalır. Şekilde görüldüğü üzere tüketim UR kadar kısımlıdır. İthal malına olan talep esnekliği ne kadar yüksek(talep eğrisi ne kadar yatık ise) ise konulan tarifeler karşısında tüketim o kadar kısımlıdır. Fiyatların artması ve tüketimin kısılması tüketici refahının azalmasına neden olur ki bu durum toplumsal tüketim kaybı ile ifade edilir.

Toplumsal Tüketim Kaybı= Gümrük tarifelerinin iç fiyatları yükseltmesi dolayısıyla toplam tüketici rantında ortaya çıkan azalmadır. Şekilde b üçgeninin alanı ile temsil edilmektedir.

- 2. Dış Ticaret Etkisi:** Tarifenin dış ticaret etkisi ithalatta daralmaz. Şekilde dış ticaret etkisi $KS + UR$ 'ye eşittir.
- 3. Gelir Etkisi:** Gümrük tarifeleri ithalatı sifıra düşürecek kadar yüksek olmadıkları sürece hazineye bir gelir sağlarlar. Elde edilen vergi geliri konulan vergi miktarı ile ($P1P2$), ithalat miktarı (SU)'nın çarpımına eşittir. Bu çarpım ise bize c dikkörtgeni alanını vermektedir. Az gelişmiş ülkelerde tarifeler önemli bir hazine geliridir.
- 4. Yeniden Dağılım Etkisi:** Tarifeler milli gelirin tüketicilerden üreticilere doğru yeniden bölüşümüne neden olur. Şekilde tüketicilerden üreticilere aktarılan gelir d yamuğunun alanıyla gösterilmiştir.

DÖVİZ KURU

DOLAYSIZ KOTASYON VE DOLAYLI KOTASYON: Döviz kurunun yabancı para birimi başına ulusal para miktarı olarak tanımlanmasına **dolaysız kotasyon** denmektedir. Bu yöntem ayrıca **Avrupa yöntemi** de denir.

Döviz kurunun bir birim ulusal para karşılığı olan yabancı para miktarı biçiminde de ifade edilmesine **dolaylı kotasyon** veya **Amerikan yöntemi** adı verilir.

Döviz satış kuru ile döviz alış kuru arasındaki farka **Kur marjı** adı verilmektedir.

- Döviz piyasasında işlem hacmi yeterince derin değilse
- Piyasada beklentiler olumsuz yönde ise
- Döviz işlemleri nakit (efektif döviz) şeklinde ise
- İşlemler finans merkezlerinden uzakta gerçekleşmekte ise Kur marjı yüksek olur.

ÇAPRAZ KUR: Kurların bir şekilde dolar cinsinden ifadesiyle, çeşitli ülkelerin döviz piyasalarında, kurlar Amerikan doları ile kendi ulusal paraları arasındaki oran biçiminde ifade edildiğinde buradan, dolar dışı ulusal iki farklı para arasındaki değişim oranı otomatik biçimde hesaplanabilir. Diyelim ki, İstanbul piyasasında geçerli kur $1\$=2$ TL'dir. Aynı anda Frankfurt piyasasındaki kur ise $1\$=3€$ olsun. O takdirde buradan, $1€=1.50$ TL olması gerektiği sonucu çıkarılır. Bu şekilde ortak dolar paydasından hesaplanan kurlara **çapraz kur** adı verilir.

REEL DÖVİZ KURLARI: Piyasada kullanılan kur tanımı (iki ulusal para arasındaki piyasa kuru) **nominal döviz kuru** (E)'dur. Yabancı para biriminin ulusal para ile ifade edilen karşılıkları olarak ifade edilir. Nominal kurların belirli bir zaman süresi içindeki dış enflasyon oranı (Pf) ile yurtiçi enflasyon oranına (Pd) göre düzeltilmesinden elde edilen kura da **reel döviz kuru** adı verilir. Reel döviz kurları şu formülle ifade edilir.

Reel kur = Nominal kur. (Pf / Pd)

- Nominal döviz kuru yükselirse,
- Dış fiyatlar artarsa,
- İç fiyatlar düşerse veya
- Dış fiyatlar iç fiyatlardan daha yüksek bir oranda artarsa reel kur yükselir.

Satın Alma Gücü Paritesi: Bu yaklaşım Tek Fiyat Kanunu'na dayanmaktadır. Buna göre, A malının ABD'deki fiyatı 50 dolar ve Türkiye'de $1\$ = 2$ TL ise bu malın Türkiye'deki fiyatı;

$P_{TR} = 50 \cdot 2 = 100$ TL olmalıdır.

$P_{TR} = P_{US} \cdot E$

Eğer A malının Türkiye'deki fiyatı 100 TL'den yüksek olursa, ürün ABD'den satın alınıp Türkiye'de satılır.

Burada PTR, Türkiye'de bir mal sepetinin fiyatındaki değişmeyi ölçen fiyat endeksini (TÜFE), PUS ABD'de fiyat endeksini, E ise döviz kurunu göstermektedir. Bu eşitlikten döviz kurunu elde etmek de mümkündür:

$E = PTR / PUS$

Big Mac Endeksi ve İpod Endeksi: Big Mac endeksi, ilk kez 1986 yılında İngiliz ekonomi dergisi The Economist tarafından oluşturulmuş ve daha sonra sürekli tekrarlanmıştır. Bu yaklaşımda mal sepeti içinde dünyanın birçok ülkesinde satılan McDonald'ın Big Mac'i tek ürün olarak alınmaktadır. Big Mac maliyetinin dünyanın her yerinde aynı olduğu varsayımıyla her ülkedeki Big Mac fiyatları ile cari döviz kuru karşılaştırılmakta ve buna göre ülke parasının aşırı ya da eksik değerli olduğu yargısına ulaşılmaktadır. Örneğin bir Big Mac fiyatı Türkiye'de 8 TL, ABD'de ise 4 dolar ise mutlak satın alma gücü paritesine göre döviz kurunun alması gereken değer;

$E = P_{TR} / P_{US}$

$E = 8TL / 4\$ = 2TL/\$$ olacaktır. Eğer cari döviz kuru bu değer altında ise ülke parasının aşırı değerli olduğu, üzerinde ise eksik değerli olduğu ileri sürülmektedir.

Döviz Piyasası İşlemleri: Arbitraj ve Spekülasyon

Piyasalar Arası Fiyat Farkından Doğan Arbitraj: Farklı döviz piyasalarında arz ve talep koşullarının farklılığı nedeniyle farklı döviz kurunun oluşması yer arbitrajına yol açar. Örneğin İstanbul piyasasında 1 ABD doları, 1.7845 TL iken New York piyasasında 1.7843 TL olarak kote edilmişse arbitraj yapma imkanı vardır. Bu durumda fiyatı düşük olan piyasada dolar talebi artarken fiyatı yüksek olan piyasada da dolar arzı artar. Biri alım diğeri satım olmak üzere iki işlem yapıldığı için bu yer arbitrajına **iki uçlu arbitraj** adı da verilir.

Dolaylı ve Dolaysız Kur Farkından Doğan Arbitraj: Arbitraj işlemi sadece iki farklı finansal merkezde olmaz. Üç ayrı finansal merkezde ortaya çıkan dolaylı ve dolaysız kur farkı da arbitraj kazancı sağlar. Bu işlemde üç farklı para, üç ayrı finansal piyasa ve üç işlem söz konusudur. Buna **üç uçlu arbitraj** adı verilir. Bu durumu bir örnek üzerinde görelim:

New York piyasasında 1\$ = 2 TL

Londra piyasasında 1\$ = 1 €

İstanbul piyasasında 1€ = 2.60 TL ise arbitrajörler sırasıyla şu işlemleri yaparlar:

2 TL ile New York'da 1\$ satın alınır.

1\$ ile Londra'da 1€ satın alınır.

1€ ile İstanbul'da 2,60 TL elde edilir

Görüldüğü gibi 2 TL ile işleme başlayan işlemci, üç işlemin sonucunda dolar başına 0,60 TL kar elde eder.

EKONOMİK ENTEGRASYON

Ekonomik Entegrasyon Aşamaları

Tercihli ticaret düzenlemeleri: Taraf olan ülkeler arasındaki ticarete diğer ülkelere uygulanan tarifeden daha düşük ithalat tarifesi uygulanmasının söz konusu olduğu aşamadır.

Serbest ticaret bölgesi: Üye ülkeler arasında ticarete uygulanan tüm engellerin kaldırıldığı ancak üye ülkelerin serbest ticaret bölgesi dışındaki ülkelere karşı kendi ticari düzenlemelerini uygulamayı sürdürdükleri ekonomik entegrasyon aşamasıdır.

Serbest ticaret bölgeleri, üye ülkelerin serbest ticaret bölgesi dışındaki ülkelere karşı kendi ticari düzenlemelerini uygulamayı sürdürmeleri nedeniyle **ticaret yolunun değişmesi** sorunu yaratmaktadır. Ticaret yolunun değişmesini önlemek için serbest ticaret bölgesine üye ülkeler arasındaki ticarete **menşe kuralları** uygulanmaktadır.

Gümrük birliği: Üye ülkelerin serbest ticaret bölgesi dışındaki ülkelere karşı ortak ticari düzenlemeler geliştirdikleri ve uyguladıkları ekonomik entegrasyon aşamasıdır.

Ortak pazar: Malların yanı sıra hizmetlerin, işgücünün ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı ekonomik entegrasyon aşamasıdır.

Ekonomik birlik: En ileri ekonomik entegrasyon aşamasıdır. Üye ülkelerin para ve maliye politikalarının uyumlaştırılmasını hatta ortak politikalara dönüştürülmesini gerektirmektedir.

Gümrük Birliklerinin Statik Etkileri

Ticaret Yaratma: Gümrük birliklerinin ticaret yaratma etkisi, bir malı yüksek maliyetle üreten bir gümrük birliği üyesi ülkenin aynı malı daha düşük maliyetle üreten diğer gümrük birliği üyesi ülkeden satın aldığı ortaya çıkmaktadır. Ticaret yaratma etkisi karşılaştırmalı üstünlüğe dayalı uzmanlaşmanın bir sonucu olup kaynak tahsisinde etkinliğe işaret etmektedir.

Ticaret Saptırma: Gümrük birliklerinin ticaret saptırma etkisi, bir malı yüksek maliyetle üreten bir ülkenin gümrük birliği öncesinde aynı malı en düşük maliyetle üreten ülkeden satın alırken, gümrük birliği sonrasında aynı malı daha yüksek maliyetle üreten gümrük birliği ülkesinden satın almaya başlamasıyla ortaya çıkmaktadır.

Gümrük Birlikleri ve İkinci En İyi Teorisi

Tam rekabet ve **serbest ticaret** dünya refahının artırılması için en iyi politikadır. Diğer bir ifadeyle tam rekabet ve serbest ticaret, dünya refahının artırılması için **birinci en iyi politikadır**. Dolayısıyla serbest ticaretin önündeki tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılmasına yönelik girişimler de dünya refahının artırılmasına olumlu katkılar yapmaktadır.

Birinci en iyi politika olarak kabul edilen tam rekabet ve serbest ticaretin gerçekleşmediği durumda mevcut kısıtlamaları dengeleyecek yeni kısıtlayıcı önlemlerin uygulanması, **ikinci en iyi politikaları** oluşturmaktadır.

Gümrük birlikleri, **ikinci en iyi teorisinin** en bilinen uygulama alanlarından biridir. Gümrük birliklerinde gümrük birliğine üye ülkeler arasındaki ticarete uygulanan engeller kaldırılırken gümrük birliğine üye olmayan ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulaması söz konusudur.

Gümrük Birliklerinin Dinamik Etkileri

Dinamik etkiler, ilk kez **Bela Balassa** tarafından incelenmiştir. Balassa'ya göre dinamik etkiler şunlardır:

- **Artan rekabet:** Gümrük birlikleri üye ülkeler arasındaki ticaretin önündeki engelleri kaldırarak rekabeti arttırmaktadır. Artan rekabet ortalama üretim maliyetlerinin düşmesine neden olarak tüketicinin yararına sonuçlar doğurmaktadır.
- **Ölçek ekonomileri:** Gümrük birlikleri, piyasaların genişlemesine yol açmaktadır. Bu durumda firmalar genişleşen piyasanın taleplerini karşılayabilmek için daha fazla üretim yapmakta ve böylece **ölçek ekonomilerinden** yararlanabilmektedir.
- **Yatırımları özendirme:** Gümrük birliklerinin piyasaların genişlemesine yol açması, yabancı yatırımları teşvik etmektedir.
- **Teknolojik ilerleme:** Artan rekabet nedeniyle firmalar araştırma-geliştirme faaliyetlerine daha fazla harcama yapmakta ve diğer ülkelere teknoloji transferi önem kazanmaktadır.
- **Kaynak verimliliğindeki artış:** Ortak Pazar kapsamında üretim faktörlerinin serbest dolaşımı, kaynak verimliliğini arttırmakta ve bu yolla üye ülkelerin refahının yükselmesine neden olabilmektedir.